

MOLIYANING IJTIMOIIY-IQTISODIY MOHIYATI, RIVOJLANISH SHAROITLARI, TOVAR-PUL MUNOSABATLARINING KO'LAMI VA ULARNING IJTIMOIIY TAKROR ISHLAB CHIQUARISHNING O'ZBEKISTONDAGI ROLI

Rafiyeva Zarina

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti o'qituvchisi

Xodjayev Zafarbek

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Abdullayev Sardor

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Annotatsiya: *Moliya, iqtisodiy munosabatlar tizimi sifatida, turli xil boshqaruv darajalarida takror ishlab chiqarishni ta'minlash uchun zarur bo'lgan mablag'lar harakati va mablag'lar fondlarining shakllanishini aks ettiradi.*

Kalit so'zlar: *Moliya, pul, barqarorlik, boshqaruv, sub'ektlar, Moliyaviy munosabatlar.*

Moliya - pul mablag'larining aylanishi, boshqaruvning turli darajalarida takror ishlab chiqarishni ta'minlash uchun zarur bo'lgan mablag'lar fondlarini shakllantirish va ulardan foydalanish jarayonida vujudga keladigan iqtisodiy munosabatlar tizimi. Moliya moddiy ne'matlarni ishlab chiqarish va iste'mol qilish bilan uzviy bog'liq bo'lib, daromadlarni taqsimlash va qayta taqsimlash vositasi sifatida ishlaydi. Moliyaviy munosabatlar - bu pul mablag'larini shakllantirish, taqsimlash va ulardan foydalanish bo'yicha xo'jalik yurituvchi sub'ektlar o'rtasidagi munosabatlar. Moliyaviy munosabatlarning sub'ektlari bo'lishi mumkin: Davlat: hokimiyat organlari, byudjet muassasalari, davlat korxonalari. Yuridik shaxslar: korxonalar, banklar, sug'urta kompaniyalari, investitsiya fondlari. Jismoniy shaxslar: uy xo'jaliklari, tadbirkorlar.

Iqtisodiy tizimlarning ta'siri: Iqtisodiy tizimning turi moliyaning maqsadlari, vazifalari, funktsiyalari va faoliyat tamoyillarini belgilaydi. Kapitalistik tuzumda: Moliya ishlab chiqarish vositalari egalarining manfaatlariga bo'ysunadi va maksimal foyda olishga qaratilgan. Pul oqimi birinchi navbatda tijorat asosida amalga oshiriladi. Moliyaviy munosabatlarni tartibga solishda davlat cheklangan rol o'ynaydi. Sotsialistik tuzumda: moliya markazlashgan rejalashtirish va resurslarni butun jamiyat manfaatlarini ko'zlab taqsimlash vositasi sifatida ishlaydi. Mablag'lar harakati birinchi navbatda davlat byudjeti tizimi orqali amalga

oshiriladi. Moliyaviy munosabatlarni tartibga solishda davlat yetakchi rol o'ynaydi. Aralash iqtisodiyotda:

Moliya ham kapitalistik, ham sotsialistik tizim elementlarini birlashtiradi. Davlat tomonidan tartibga solish va bozor mexanizmlari o'rtasida mutanosiblik mavjud. Davlatning roli: Moliya tizimining shakllanishi va faoliyatida davlat asosiy rol o'ynaydi. Davlatning moliya sohasidagi vazifalari: Moliya tizimini rivojlantirishning maqsad va vazifalarini aniqlash. Moliyaviy faoliyatni tartibga soluvchi huquqiy va me'yoriy bazani yaratish. Mulk va xo'jalik sub'ektlarining huquqlarini himoya qilishni ta'minlash. Moliyaviy bozorlarni tartibga solish. Moliyaviy institutlar faoliyatini monitoring qilish. Jamiyatda daromadlarni qayta taqsimlash.

Moliyaning rivojlanish shartlari: Tovar-pul munosabatlarning rivojlanishi: Bozor munosabatlarning kengayishi va tovar aylanmasining o'sishi naqd pul to'lovlari tizimining rivojlanishi va moliya institutlarining shakllanishi uchun sharoit yaratadi. Tovar ayirboshlash hajmi va tarkibining o'sishi moliyaviy resurslarga bo'lgan ehtiyojning oshishiga va moliyaviy munosabatlarning murakkablashishiga olib keladi. Mulkchilikning turli shakllarining (davlat, xususiy, kooperativ) rivojlanishi moliyaviy munosabatlar sub'ektlarining xilma-xilligini va ularning o'zaro ta'siri shakllarini belgilaydi.

Huquqiy bazani mustahkamlash: Moliyaviy faoliyatni tartibga soluvchi qonunchilik va me'yoriy-huquqiy bazani yaratish moliya tizimining barqarorligini ta'minlash va xo'jalik yurituvchi subyektlar huquqlarini himoya qilishning zarur shartidir. Qonun hujjatlarida moliyaviy munosabatlar ishtirokchilarining huquq va majburiyatlari, shuningdek, ularning faoliyatini nazorat qilish mexanizmlari aniq belgilanishi kerak. Huquqiy tizimning rivojlanishi qulay investitsiya muhitini shakllantirishga yordam beradi va moliya bozorining rivojlanishini rag'batlantiradi.

Infratuzilmani rivojlantirish: to'lov tizimini takomillashtirish, shu jumladan samarali hisob-kitob va kliring tizimlarini yaratish moliya bozorini rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi. Qimmatli qog'ozlar bozorining rivojlanishi qo'shimcha investitsiya resurslarini jalb qilish va moliyaviy risklarni diversifikatsiya qilish imkonini beradi. Axborot texnologiyalarini takomillashtirish moliyaviy operatsiyalarning shaffofligini ta'minlaydi va tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi.

Tovar-pul munosabatlarning ko'lemi: Jahon darajasi:

Jahon miqyosida xalqaro valyuta munosabatlari, jahon moliya bozori, shuningdek, xalqaro to'lovlarning turli tizimlari faoliyat ko'rsatmoqda. Moliyaviy tizimlarning globallashuvi milliy moliya bozorlari o'rtasidagi o'zaro bog'lanishning kuchayishiga, transchegaraviy moliyaviy oqimlar hajmining oshishiga va xalqaro moliya institutlarining rivojlanishiga olib keladi. Global moliyaviy inqirozlar alohida mamlakatlarning iqtisodiyoti va moliyaviy tizimiga ta'sir qiladi.

Davlat darajasi : Davlat darajasida davlat moliya tizimi, jumladan byudjet tizimi, davlat kredit tizimi, davlat korxonlari va ijtimoiy jamg'armalar moliyasi mavjud. Davlat byudjeti davlat moliya siyosatining asosiy quroli bo'lib, jamiyatda daromadlarni taqsimlash va qayta taqsimlash uchun foydalaniladi. Iqtisodiyotning turli tarmoqlarida reproduktiv jarayonlarni ta'minlashda davlat korxonlari moliyasi muhim o'rin tutadi. Ijtimoiy jamg'armalar ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish va aholini ijtimoiy himoya qilish uchun ishlatiladi.

Sanoat darajasi : Sanoat darajasida sanoat, qishloq xo'jaligi, transport, qurilish va boshqalar kabi milliy iqtisodiyot tarmoqlarining moliyaviy tizimlari ishlaydi. Investitsiyalarni moliyalashtirish asosiy fondlarni yangilash va ishlab chiqarish kuchlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Moliyaviy nazorat moliyaviy resurslardan foydalanishning qonuniyligi va maqsadga muvofiqligiga rioya etilishini ta'minlaydi.

Korporativ daraja : Korporativ darajada buxgalteriya hisobi, moliyaviy tahlil, rejalashtirish va moliyaviy resurslardan foydalanishni nazorat qilishni o'z ichiga olgan korporativ moliya tizimlari ishlaydi. Korxonaning moliyaviy boshqaruvi biznes maqsadlariga erishish uchun moliyaviy resurslardan foydalanishni optimallashtirishga qaratilgan. Investitsion faoliyat sizga biznesni rivojlantirish va ishlab chiqarishni kengaytirish uchun qo'shimcha mablag'larni jalb qilish imkonini beradi.

Moliyaning ijtimoiy takror ishlab chiqarishdagi o'rni: Mablag'lar aylanishini ta'minlash: Moliya xo'jalik yurituvchi sub'ektlar o'rtasida pul mablag'larining harakatini ta'minlaydi, bu esa reproduktiv jarayonlarni amalga oshirishning zaruriy shartidir. Takror ishlab chiqarish jarayonlarini moliyalashtirishga quyidagilar kiradi: Ishlab chiqarishning asosiy fondlarini moliyalashtirish. Aylanma mablag'larni moliyalashtirish. Investitsiyalarni moliyalashtirish. Daromadlarni taqsimlash va qayta taqsimlash - bu mablag'larning turli maqsadlarda shakllanishi va ishlatilishini ta'minlaydigan moliya funktsiyalari. Kapitalni to'plash va undan

foydalanish iqtisodiyotni rivojlantirish va jamiyat farovonligini oshirishga yordam beradigan muhim jarayondir.

Iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish: Moliya iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda muhim rol o'ynaydi: Innovatsiyalarni moliyalashtirish va yangi texnologiyalarni joriy etish. Tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, kichik va o'rta biznesni rivojlantirish. Infratuzilmani rivojlantirish va biznes yuritish uchun qulay sharoitlar yaratish.

Iqtisodiy jarayonlarni tartibga solish: Moliya iqtisodiy jarayonlarni davlat tomonidan tartibga solish quroli sifatida ishlatiladi. Pul-kredit siyosati, fiskal siyosat va soliq siyosati davlatning iqtisodiyotga ta'sir ko'rsatadigan asosiy vositalaridir. Moliyaviy nazorat moliyaviy resurslardan foydalanishning qonuniyligi va maqsadga muvofiqligiga rioya etilishini ta'minlaydi.

Xulosa: Moliya iqtisodiy munosabatlarning in'ikosi bo'lib, jamiyat hayotida asosiy o'rin tutadi. Shuni ta'kidlash kerakki, moliyaning ijtimoiy-iqtisodiy tabiati iqtisodiy tizimning turiga bog'liq. Moliyaning rivojlanishi tovar-pul munosabatlarining kengayishi, qonunchilik bazasining mustahkamlanishi va infratuzilmaning takomillashuvi bilan bog'liq. Moliya ijtimoiy takror ishlab chiqarishda, mablag'lar oqimini ta'minlashda, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda va iqtisodiy jarayonlarni tartibga solishda ko'p qirrali rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shodiev, J., & Zarina, R. (2024). SOCIO-ECONOMIC CONSEQUENCES OF DIGITAL ECONOMY DEVELOPMENT. American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157), 2(1), 200-202.
2. Рафиева, З., Шодиев, Ж., & Бурхонов, А. (2024). ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЦИФРОВИЗАЦИИ. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 2(1), 256-260.
3. Рафиева, З., Бурхонов, А., & Шодиев, Ж. (2024). ЦИФРОВИЗАЦИЯ ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 2(1), 252-255.
4. Javohir, S., & Xadjaeva, F. (2024). ASSESSMENT OF THE EFFECTIVENESS OF STATE BUDGET DISTRIBUTION. American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157), 2(1), 239-242.
5. Kamil, M., Shodiev, J., & Zarina, R. (2024). TECHNOLOGICAL TRENDS IN THE DIGITAL ECONOMY. American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769), 2(1), 406-408.

6. Shodiev, J., & Zarina, R. (2024). DIGITAL ECONOMY AS A FACTOR OF TRANSFORMATION OF ECONOMIC SYSTEMS. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 2(1), 162-166.
7. Hamzaevich, S. J., Jumakulovich, E. N., Shodievich, S. H., Rozikovna, R. M., & Jubatirovna, X. S. (2024). ILMİY TADQIQOTLARDA OLINGAN MA'LUMOTLARNI PEARSON MEZONI BO 'YICHA TAHLIL QILISH. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 2(1), 82-86.
8. Нозимов, Э. А., & Шодиев, Ж. (2023). СТРАХОВАНИЕ ТРАНСПОРТНЫХ СРЕДСТВ И ЕГО РАЗВИТИЕ В УЗБЕКИСТАНЕ. The Role of Exact Sciences in the Era of Modern Development, 1(2), 14-18.
9. Рафиева, З. (2023). Пути эффективного использования внутренних инвестиций в национальной экономике.
10. Шодиев, Ж. Х., & Алиева, С. С. (2023). Источники финансирования инвестиционной деятельности со стороны государства. Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali, 3(2), 294-297.
11. Shodievich, S. H., & Roziqovna, R. M. (2023). OLIY O 'QUV YURTLARIDA MASHG 'ULOTLAR SIFATI VA SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA ILMİY MAQOLALARNING O 'RNI. PEDAGOGS jurnali, 25(1), 52-55.
12. Zarina, R., Shoxrux, I., & Abutolib, R. (2024). XALQARO MOLIYA O 'ZBEKISTONDA. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 2(3), 29-34.
13. Zarina, R., Jahongir, S., & Asadbek, I. (2024). O 'ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOLIQ TIZIMINI OPTIMALLASHTIRISH. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 2(3), 25-28.
14. Ахмедов, У. (2018). Управление качеством и эффективностью туристического обслуживания в гостиницах. Экономика и инновационные технологии, (5), 108-117.
15. Sadridin o'g'li, A. U. (2023). The importance of cybersecurity interpretation in ensuring the development of digital Uzbekistan. Analysis of International Sciences, 1(2), 55-60.